

[0499] TIEN STELLINGEN OVER DE FRIESE TAALWETENSCHAP*

1. Taalwetenschap is het op systematische wijze doen van controleerbare uitspraken over de taal.
 - 1.1. 'Systematisch' houdt in dat de desbetreffende uitspraken tot een taalkundige theorie gerelateerd kunnen worden.
 - 1.2. "Controleerbaar" houdt in dat ook andere onderzoekers in staat moeten zijn de argumentatie te toetsen, die tot de desbetreffende uitspraken heeft geleid.
2. Friese taalwetenschap is dus het op systematische wijze doen van controleerbare uitspraken over de Friese taal.
3. Het enige doel van de universitaire Friese taalwetenschap is het op optimale wijze beoefenen van de Friese taalwetenschap.
4. Bij de beoordeling van de optimale relevantie van taalwetenschappelijke uitspraken dient in de eerste plaats hun relevantie voor de algemene taalkundige theorievorming en daarnaast hun relevantie voor de desbetreffende taalgemeenschap doorslaggevend te zijn.
5. De Friese taalgemeenschap is tweetalig.
6. De meest dringende taalkundige problemen van de Friese taalgemeenschap vloeien voort uit haar tweetaligheid.
7. De voor de algemene taalkundige theorievorming meest relevante problematiek ligt (a) op het terrein van de formalisering van taaluitingen en (b) op het terrein der beschrijving en verklaring van de variatie in de taal.
- 8.1 Het voor de tweetaligheidsproblematiek meest relevante vraagstuk op het terrein van de formalisering van taaluitingen is de contrastieve taalbeschrijving.
- 8.2 Het voor de tweetaligheidsproblematiek meest relevante vraagstuk op het terrein der beschrijving van taalkundige variatie is de interferentie-problematiek.
9. Interferentieonderzoek en contrastieve taalbeschrijving bezitten dus optimale relevantie volgens stelling (4).
10. Interferentieonderzoek en contrastieve taalbeschrijving zijn dus volgens stelling (3) de meest dringende taken van de universitaire Friese taalwetenschap.

* Inleiding, gehouden op de YSF-conferentie over *Relevantie en wetenschappelijkheid in de Frisistiek* op 7 mei 1977.

Commentaar

ad 1

Hierdoor worden impliciet de *filologie* en de *literatuurwetenschap* van de taalkunde-in-engere-zin gescheiden: de *filologie* beoogt niet primair uitspraken over de taal te doen, maar gebruikt taalkundige feiten als medium om de kennis van niet-taalkundige feiten (met name uit het verleden) uit te breiden; de *literatuurwetenschap* richt zich evenmin primair op de studie van de taal, maar op de studie van het literaire werk.

ad 1.1

Onder 'theorie' wordt hier verstaan een 'systeem van logisch samenhangende, met name niet-strijdige beweringen, opvattingen en begrippen betreffende een werkelijkheidsgebied, die zo zijn geformuleerd dat het mogelijk is, er toetsbare hypothesen uit af te leiden' (DE GROOT).

Het verschil tussen wetenschappelijke theorieën enerzijds en mythen, ideologieën, godsdienstige systemen en dgl. anderzijds is in de eerste plaats dat theorieën verifieer-c.q. falsifieerbare uitspraken bevatten; verder is een theorie per definitie voorlopig, d.w.z. dynamisch en voor wijziging vatbaar, terwijl ideologieën enz. statisch zijn; de mogelijkheid om wetenschappelijke uitspraken op ideologieën en soortgelijke systemen te baseren zal dus altijd beperkt blijven.

ad 1.2

Het begrip *toetsbaarheid* heeft uiteraard in de taalwetenschap een andere inhoud dan b.v. in de fysica. De taalkunde immers is geen experimentele wetenschap. Het is niet de bedoeling in dit kader op deze problematiek in te gaan. Wij volstaan met de constatering dat er verschillende gradaties van toetsbaarheid bestaan: de hier voorgestelde formulering houdt alleen maar in dat het mogelijk moet zijn aan te tonen dat de uitspraak in kwestie niet op intuïties of op pseudotheorieën is gebaseerd, maar een deductief verkregen specificatie is van een expliciet geformuleerde hypothese. Uitspraken zoals b.v. 'De Friezen zijn Germanen en hebben altijd aan de Noordzeekust gewoond' zijn volgens deze interpretatie geen wetenschappelijke uitspraken.

Volgens een ietwat striktere formulering zou bovendien aangetoond moeten worden dat er methoden bestaan waarmee andere onderzoekers - althans indirect en/of gedeeltelijk - kunnen nagaan in hoeverre de uit een bepaalde hypothese afgeleide implicaties zich in de praktijk voordoen, waarbij deze onderzoekers niet tot dezelfde resultaten hoeven te

komen: een uitspraak als b.v. '75% van de sprekers van de categorie A gebruikt in een bepaalde gesprekssituatie de variant x, 25% gebruikt de variant z' is ook dan wetenschappelijk, als er bij het toetsingsonderzoek andere percentages dan bij het oorspronkelijke onderzoek uitkomen.

Intersubjectieve toetsbaarheid daarentegen kan in de taalkunde nauwelijks worden geëist: dit houdt in dat het toetsingsonderzoek door iedere andere evenzeer gekwalificeerde onderzoeker op ieder ander tijdstip met exact hetzelfde resultaat moet kunnen worden herhaald.

Voor de zgn. *positieve universele hypothesen* geldt de eis dat er expliciet moet kunnen worden aangegeven door welke observaties de desbetreffende hypothese kan worden gefalsificeerd.

ad 2

Volgens een andere opvatting is Friese taalwetenschap niet in de eerste plaats een tak van de internationale taalwetenschap, maar een onderdeel van "ús taelstriid", d.w.z. een van de Friese Beweging uitgaande activiteit met als voornaamste doel het verzamelen van feiten over het verleden van het Fries en de Friezen. Vaak zijn de onderzoekers op dit terrein in mindere mate gemotiveerd door belangstelling voor taalkundige theorievorming dan door emotionele gebondenheid aan het Fries en/of door hun adhesie aan de Friese Beweging en haar ideologie. "Frysksinningens" (geoperationaliseerd als Fries spreken zelfs in niet-Friese gesprekssituaties) lijkt dan ook vanuit deze visie de enige ratio en legitimatie voor het beoefenen van Friese taalkunde.

Verder verschilt deze vorm van Frisistiek van de vakwetenschappelijke Friese taalkunde doordat zij zich doorgaans niet richt tot een internationaal forum van taalkundigen maar uitsluitend tot een betrekkelijk klein regionaal forum van Friezen. Dit Friese forum heeft weinig of geen contact met de internationale taalwetenschap en heeft zodoende zijn eigen interne maatstaven ontwikkeld, die in vele opzichten radikaal afwijken van de normen der internationale taalwetenschap en bovendien in veel gevallen niet op wetenschappelijke theorieën, maar op ideologisch gemotiveerde postulaten zijn gebaseerd. De uitspraken die door deze Frisisten worden gedaan zijn dan ook niet altijd systematisch of controleerbaar.

Het Friese forum verzet zich vaak tegen pogingen om de status quo der regionalistische Frisistiek te veranderen. Dit gebeurt niet altijd, zoals vaak wordt verondersteld, omdat men nieuwe ideeën als een bedreiging van de eigen machtspositie beschouwt, maar ook vanuit de oprechte overtuiging dat "nijljochterijen" het Fries alleen maar kunnen schaden.

ad 3

Uiteraard moet iedere niet-vakwetenschappelijke onderzoeker de vrijheid hebben zich met die problemen bezig te houden die hij zelf om de een of andere subjectieve reden interessant vindt. Binnen een universitaire discipline echter, die immers haar bestaansrecht tegenover de maatschappij moet kunnen motiveren en rechtvaardigen, is het onvermijdelijk dat er prioriteiten naar rationele criteria worden opgesteld. In de Frisistiek is deze noodzaak door de urgentie en het veelvoud der problemen enerzijds en de beperkte mogelijkheden der onderzoekers anderzijds in bijzonder hoge mate aanwezig.

Dit sluit niet uit dat de wetenschappelijke Frisistiek hulp en steun moet verlenen aan andere vormen van Frisistiek. Wèl moet ervoor gewaakt worden dat Friese taalwetenschap zonder meer met de regionalistische Frisistiek wordt geïdentificeerd met als gevolg dat de maatstaven en waardesystemen van de "hobby-lobby" ook de ontwikkeling van de universitaire Frisistiek als geheel gaan bepalen. Het is gebleken dat dit op den duur tot intellectueel isolement, inteelt en de sleur van een stereotiep historisme kan leiden.

ad 4

Het zou niet efficiënt zijn indien alle taalkundige vakken zich afzonderlijk aan het uitwerken van taalkundige theorieën op makro-niveau zouden wijden; veeleer moet het de taak zijn van elke taalkundige discipline de door de algemene theoretische taalwetenschap ontworpen theorieën vanuit haar specifieke situatie aan de hand van concreet materiaal te toetsen en aan te vullen.

In tegenstelling tot de meeste andere universitaire taalkundige vakken bestaat bovendien voor de universitaire Frisistiek de morele verplichting haar prioriteiten zodanig te bepalen, dat aan die vraagstukken voorrang wordt verleend, die voor de Friese taalgemeenschap als geheel het belangrijkste zijn. Deze verplichting vloeit voort uit de precare situatie waarin het Fries als bedreigde minderheidstaal verkeert.

In de denkcategorieën van sommige regionalistische Frisisten heeft het begrip 'optimale relevantie' een geheel andere inhoud. Volgens de theorie van deze richting is het de voornaamste taak van de Friese taalkunde, feiten over het verleden van het Fries en de Friezen te verzamelen en daarop bepaalde uitspraken te baseren. Optimaal relevant zijn die uitspraken die het meest geschikt zijn het nationale besef van de Friese elite te versterken: er wordt verondersteld dat dit besef vervolgens doorstroomt van de elite naar de 'kliber', de grote massa van taalgebruikers, en zodoende tot het voortbestaan van de Friese taal bijdraagt.

Tegen deze theorie als theorie beschouwd valt niets in te brengen. Het zou dus niet juist zijn te beweren dat de regionalistische Frisistiek altijd a-theoretisch te werk gaat: alleen is deze theorie niet taalkundig, maar taalpolitiek van aard. Bovendien is zij duidelijk geconcipieerd in de denkcategorieën van de 19de eeuw. Door de massamedia oriënteert de Friese massa zich tegenwoordig niet meer op de idealen van de eigen elite, maar op die van Nederlandse prestigefiguren. Het gevolg is dat de communicatie tussen de elite en de 'kliber' in de praktijk helemaal niet plaatsvindt.

ad 5

Over de tweetaligheid in Westerlauwers Friesland bestaan op zijn minst drie verschillende opvattingen:

(a) de Friezen in Noord, West en Oost zijn één "volk" of "stam" en zij onderscheiden zich door bepaalde gemeenschappelijke kenmerken van andere "volkeren" of "stammen": de Friese taal is één van deze kenmerken (het feit dat er weinig overeenkomst tussen Noord-, Oost- en Westerlauwers Fries bestaat wordt in dit verband meestal geïgnoreerd). Voor b.v. de Westerlauwerse Friezen is het Nederlands dus slechts één van de vele vreemde talen.

(b) De Westerlauwerse Friezen zijn tweetalig, en hun tweetaligheid verschilt niet van andere types van stabiel diglossisch bilinguïsme, zoals b.v. het Engels-Welse.

(c) De Westerlauwerse Friezen zijn tweetalig, maar hun tweetaligheid is van bijzondere aard: in de eerste plaats is het vanwege het ontbreken van een strakke norm voor het Fries en door de grote overeenkomst tussen het Fries en het Nederlands altijd mogelijk, van Nederlandse dieptestructuren via low-level regels acceptabele Friese zinnen af te leiden; verder functioneert het Fries slechts adequaat in een beperkt aantal categorieën van gesprekssituaties, zodat een volledige competence in het Fries uitsluitend via het Nederlands kan worden verkregen; bijgevolg is de Fries-Nederlandse tweetalige situatie niet stabiel, maar het Fries wordt door het Nederlands als het ware van binnen uitgehold.

(a) en (b) zijn ideologisch gemotiveerd, (c) berust op empirisch onderzoek.

ad 6

Dit inzicht veronderstelt het vermogen, en de wil Friese taalkunde als een onderdeel van de internationale taalwetenschap te beoefenen. In de denkcategorieën van een statische, historiserende, sektarische Bewegingsfrisistiek daarentegen is het niet mogelijk de specifieke problematiek van de Friese taalgemeenschap te onderkennen, laat staan op te lossen.

ad 7

De wetenschappelijke studie van een taal richt zich op zijn opbouw en op de functie van zijn onderdelen. Dit veronderstelt een beschrijving van die taal als een structuur, als een formeel systeem van contrasterende elementen op verschillende niveaus, met expliciete vermelding van de voorwaarden waaronder de regels van het systeem opereren. Bij een dergelijke beschrijving gaat men meestal eerst uit van duidelijke gevallen, d.w.z. gemakkelijk formaliseerbare data; daarop baseert men een voorlopige interpretatie. Een volledige, empirisch adequate beschrijving zou dus veronderstellen dat zich geen data voordoen die zich aan een formalisering onttrekken. In de praktijk is de formalisering van taaluitingen echter nog steeds verbonden met talrijke theoretische en methodologische problemen, die nog moeten worden opgelost voordat dit doel bereikt kan worden.

Evenmin kan de rol van de *context* en de *situatie* bij het ontstaan en de interpretatie van taaluitingen door de tot nog toe ontworpen grammatica-modellen worden beschreven. Voor de adequate beschrijving van de door deze factoren bepaalde variatie zouden de pragmatische componenten in de grammatica moeten worden geïntegreerd. Mede door deze problematiek is de tweetaligheid opnieuw in de belangstelling der algemene taalkunde gekomen: het is immers gemakkelijker varianten te herkennen en te isoleren als deze tot verschillende talen behoren.

ad 8.1

Een van de meest urgente taken van de universitaire Frisistiek is het uitwerken van de taalkundige infrastructuur van de *didactisering* van het Fries. Het doel van een bilinguale didactiek immers moet zijn, de leerlingen, die vaak beide talen slechts onvolledig beheersen, aan een hogere graad van taalbeheersing in *beide* talen te helpen. Dit wordt mogelijk gemaakt door leermiddelen die zijn uitgewerkt op basis van een grammatica, waaruit òn de verschillen òn de overeenkomsten tussen de beide talen blijken. Zodoende kan de docent telkens van het bekende in de ene taal uitgaan om de overeenkomstige verschijnselen in een andere taal uit te leggen. Een dergelijke grammatica, die twee talen met behulp van hetzelfde referentiekader beschrijft, noemt men *contrastief*.

ad 8.2

De normering van een taal is een voorwaarde niet alleen voor de didactisering, maar ook voor iedere vorm van taalzorg in de ruimste zin. Normering houdt uiteraard niet in dat een norm 'van bovenop' aan de taalgemeenschap wordt

opgedwongen, maar dat de actieradius van de sprekers geoptimaliseerd wordt doordat zij in de gelegenheid worden gesteld een boven de dialecten staande norm te gebruiken. Dit sluit natuurlijk niet uit, dat zij in bepaalde categorieën van gesprekssituaties hun regionale norm handhaven.

De kennis van de in de taalgemeenschap feitelijk toegepaste norm vereist empirisch onderzoek in het veld: alle vormen van variatie moeten worden vastgesteld en zo mogelijk moeten ook de frekwentie en de acceptabiliteit van de verschillende varianten bepaald worden.

Verder is het de taak van de taalkundige, de mechanismen bloot te leggen die de variatie veroorzaken. In de Fries-Nederlandse situatie is de variatie tussen Nederlandse en Friese elementen in de gesproken taal bijzonder belangrijk. De kennis van de frekwentie, de acceptabiliteit en de manier van ontstaan der Nederlandse interferenties in het Fries maakt het niet alleen mogelijk, de kreolisering van het gesproken Fries tegen te gaan, maar ook een norm te ontwikkelen die niet te ver af ligt van de in de taalgemeenschap feitelijk toegepaste norm.

Eelde

B. Sjölin

Literatuur:

de Groot, A.D., Methodologie. Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen. 's-Gravenhage 1961.

Harre, R., The Principles of Scientific Thinking. London 1970.

Heeroma, K., Bestek der frisistiek, in: Fryske Stúdzjes oanbean oan Prof. Dr. J.H. Brouwer. Assen 1960.

Hermerén, G., Värdering och objektivitet. Lund 1972.

Hofman, D., Philologie - besonders altfriesische Philologie - und Linguistik, in: Leuv. Bijdragen 60 (1971) 204 vv.

- Sprachimmanente Methodenorientierung - sprachtranszendente „Objektorientierung“ in: ZDL 40 (1973) 205 vv.

Kaplan, A., *The Conduct of Inquiry*. San Fransisco 1964.

Popper, K.R., *Conjectures and Refutations*. New York 1963.

- *The Logic of Scientific Discovery*. New York 1965,

- *Objective Knowledge*. Oxford 1972.

Sorokin, P.A., *Fads and Foibles in Modern Sociology and Related Sciences*. Chicago 1956.

Van de Velde, R.G., *Linguistics and Old Frisian. Some Linguistic Considerations concerning Old Frisian Language Study*, in: *Leuvense Bijdragen* 58 (1969) 50 vv.

Wunderlich, D., (uitg.) *Wissenschaftstheorie der Linguistik*. Kronberg 1976.